

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

МИКОЛІНСЬКА Світлана Іванівна

УДК 373.3.016:781.22 (043.3)

**МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ СЛУХОВОЇ УВАГИ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МУЗИКИ**

13.00.02 – теорія та методика музичного навчання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

КИЇВ – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України, м. Київ.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
ПАДАЛКА Галина Микитівна,
Національний педагогічний університет імені
М.П. Драгоманова, професор кафедри
фортепіанного виконавства і художньої культури.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ЛОБОВА Ольга Володимирівна,
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка, професор кафедри
педагогічної творчості та освітніх технологій;

кандидат педагогічних наук, доцент
СОФРОНІЙ Зоя Василівна,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, доцент кафедри музики
факультету педагогіки, психології
та соціальної роботи.

Захист відбудеться “16” січня 2014 року о 14.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.08 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий “12” грудня 2013 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

А.В. Козир

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Стратегічною метою сучасного освітнього процесу є розвиток особистості учня, становлення в людині системи цінностей: особистісних, загальнолюдських, професійних тощо. У загальноосвітніх навчальних закладах високий виховний та розвивальний потенціал несуть предмети художньо-естетичного циклу і, зокрема, уроки музики та музичного мистецтва.

Сприяття формуванню в учнів різнобічних естетичних інтересів і потреб, музичної культури, становленню їх творчої індивідуальності можливо, залучаючи школярів до активної участі у різних видах музичної діяльності, стрижнем яких виступає активне вслуховування в музичне звучання. Здатність школярів до активного вслуховування залежить, з одного боку, від рівня розвиненості їх музичного слуху, а з іншого – уваги як необхідної умови чіткого, усвідомленого відображення навчального матеріалу та його засвоєння.

Цілеспрямовані спостереження практики музичного навчання школярів доводять, що музична діяльність у всіх її різновидах (спів, гра на інструменті, музичне сприймання, елементарна творчість тощо) не може бути продуктивною без розвиненої слухової уваги. Отже, слухова увага є необхідною умовою для ефективного музичного розвитку учнів, адже у процесі музичного навчання вона має значний вплив на процес та результати музично-слухової, музично-виконавської та музично-творчої діяльності, виступаючи важливим засобом їх регулювання.

Проблема слухової уваги досліджувалася психофізіологами (А. Бару, М. Безруких, І. Варталян, Н. Дубровинська, І. Лебедева, О. Лурія, Є. Хомська, Д. Фарбер та ін.), психоакустиками (Я. Альтман, І. Варталян, В. Шупляков та ін.). Дослідження сенсорних функцій психіки і, зокрема, уваги до звукових подразників, пов'язаної з роботою слухового аналізатора людини, проводилися у психології (Д. Бродбент, В. Вундт, Р. Вудвордс, У. Джеймс, Д. Дойч та Дж. Дойч, М. Ланге, Н. Морей, Е. Тітченер, А. Трейсман, К. Черрі та ін.).

Вченими, що досліджували питання вікового розвитку уваги, виокремлюється молодший шкільний вік як сензитивний період для її розвитку (І. Ахтам'янова, І. Баскакова, Т. Бетелева, Л. Виготський, Ф. Гоноболін, Т. Дубовицька, Н. Дубровинська, О. Леонт'єв, С. Лукомська, К. Мішанова, Є. Рибалко, С. Спічак, Г. Угарова та ін.).

У працях науковців та видатних діячів мистецтва (Б. Асаф'єв, Л. Баренбойм, Л. Бочкарьов, Д. Кірнарська, Г. Коган, В. Петрушин, Г. Прокоф'єв, З. Софроній, М. Старчеус, Д. Юник та ін.) підкреслюється суттєва роль слухової уваги в музичній діяльності. Фахівці з музичного навчання засвідчують про значний вплив слухової уваги на процес та результати діяльності учнів на уроці музики (Ю. Алієв, С. Брандель, Н. Гродзенська, Д. Кабалевський, Т. Овчинникова, О. Ростовський, Г. Стулова, В. Тевліна, Л. Хлебникова, В. Шацька та ін.).

У теорії та методиці музичного навчання питання слухової уваги спеціально не досліджувалося. Отже, склалися суперечності:

- між значенням слухової уваги у становленні музичної культури особистості та недостатньою увагою у практиці музичного навчання до розвитку слухової уваги учнів початкової школи;
- між потребами практики музичного навчання та нерозробленістю проблеми формування слухової уваги в теорії музичного навчання.

Недостатність розв'язання цих суперечностей зумовили вибір теми нашого дисертаційного дослідження “*Методика формування слухової уваги молодших школярів на уроках музики*”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування Інституту мистецтв Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова з проблеми “Музична освіта, виховання та творчий розвиток учнів загальноосвітніх навчальних закладів: теорія, історія, методика”. Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 3 від 25.12.2003 року) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології НАПН України (протокол № 10 від 26.12.2006 р.).

Мета дослідження полягає у розробленні, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики формування слухової уваги учнів молодших класів на уроках музики загальноосвітніх навчальних закладів.

Об'єкт дослідження – процес музичного навчання молодших школярів на уроках музики.

Предмет дослідження – методика формування слухової уваги учнів молодших класів на уроках музики.

Реалізація мети дослідження передбачала вирішення таких **завдань**:

- проаналізувати стан дослідження проблеми в теорії та практиці музичного навчання;
- виявити сутність та структуру слухової уваги молодших школярів у музичній діяльності, окреслити її функції;
- визначити критерії, показники та рівні сформованості слухової уваги учнів молодших класів;
- розробити та теоретично обґрунтувати методику формування слухової уваги молодших школярів на уроках музики;
- експериментально перевірити ефективність розробленої методики.

Методологічною та теоретичною основою дослідження стали: державні документи про стратегію розвитку мистецької освіти в Україні; положення загальної психології про взаємозалежний розвиток психіки та діяльності особистості (Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, Б.Теплов та ін.); фізіологічні, психофізіологічні та нейрофізіологічні основи процесів уваги (Н. Дубровинська, О. Єрмолаєв, Д. Ліндслі, Р. Наатанен,

М. Познер, Г. Уолтер, Г. Хомич, Є. Хомська, Д. Фарбер та ін.); провідні позиції психології та педагогіки щодо сутності феномену уваги (Ю. Дормашев, Ю. Гіппенрейтер, В. Романов, В. Страхів, І. Страхів, М. Фалікман, Н. Чуприкова та ін.), розвитку уваги у навчальній діяльності (Н. Андріяшина, І. Баскакова, М. Лила, С. Максименко, Т. Марютіна, Л. Малашинська, Л. Панушкіна, І. Страхів, Г. Угарова, Л. Тарасова та ін.); результати психолого-педагогічних досліджень у галузі розвивального навчання молодших школярів (Л. Божович, П. Гальперін, Д. Ельконін, М. Задесенець, С. Занюк, Е. Кикоін, І. Кулагіна, Н. Менчинська, О. Савченко, М. Чаркова та ін.); дидактичні та методичні засади педагогіки мистецтва (Л. Масол, Г. Падалка, О. Олексюк, О. Рудницька та ін.); провідні аспекти проблематики уваги в музичній діяльності (Л. Бочкарьов, М. Жижина, В. Пустовіт, В. Петрушин, З. Софроній, О. Старчеус, О. Тішечкіна, Д. Юник); концептуальні положення музичного навчання та виховання (Н. Гузій, Н. Гуральник, А. Козир, Л. Куненко, О. Лобова, О. Ростовський, Н. Сегеда, О. Хижна, В. Шульгіна, О. Щолокова та ін.).

Для розв'язання поставлених завдань застосовувалися: *теоретичні методи дослідження* – аналітичний, системно-структурний для вивчення теоретичних аспектів проблеми, порівняння, аналогії, моделювання педагогічного експерименту, логічні методи узагальнення отриманих емпіричним шляхом даних; *емпіричні методи* – діагностичні (цілеспрямоване педагогічне спостереження, бесіди, анкетування, тестові та творчі завдання), педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний) з метою перевірки ефективності розробленої методики, кількісний і якісний аналіз результатів дослідження; *методи математичної статистики*, що дозволили здійснити кількісний аналіз результатів експериментального дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

- *уперше* актуалізовано проблему формування слухової уваги молодших школярів на уроках музики; розроблено цілісну поетапну методику формування слухової уваги учнів молодших класів; визначено критерії, показники та рівні сформованості слухової уваги учнів початкової школи; створено діагностичний комплекс завдань для визначення стану сформованості слухової уваги молодших школярів;
- *конкретизовано* сутність, зміст та структуру слухової уваги молодших школярів у музичній діяльності;
- *уточнено* функції слухової уваги в музичній діяльності молодших школярів;
- *подальшого розвитку набули* методи активізації музичної діяльності учнів на уроках музики; методика організації музичного сприймання, вокально-хорової роботи та застосування дитячих музичних інструментів на уроках музики.

Практичне значення отриманих результатів дослідження визначається можливістю використання його матеріалів у процесі навчання молодших

школярів на уроках музики загальноосвітніх навчальних закладів та впровадженням поетапної методики зазначеного напрямку роботи, подальшого урізноманітнення методів навчання, застосування методичних рекомендацій з формування слухової уваги для вчителів музики загальноосвітніх навчальних закладів. Матеріали дослідження також можуть бути використані викладачами вокально-хорових дисциплін дитячих музичних шкіл, керівниками дитячих хорових колективів. Висновки дослідження можуть слугувати підставою для оновлення змісту таких навчальних дисциплін з підготовки учителів музики, як “Методика музичного навчання”, “Музична психологія”.

Результати дослідження *впроваджено* у навчально-виховний процес середньої загальноосвітньої школи I-III ступенів № 11 міста Києва (довідка № 44 від 4.03.2013 р.); спеціалізованої школи імені Івана Огієнка № 115 міста Києва (довідка № 242 від 16.05.2013 р.); Білоцерківської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 імені Т.Г. Шевченка (довідка № 67 від 22.04.2013 р.) та Інституту мистецтв Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (довідка № 07-10/1223 від 20.05.2013 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження обговорювались на щорічних звітних наукових конференціях аспірантів та викладачів НПУ імені М.П. Драгоманова (Київ, 2008 – 2012 рр.); *міжнародних* науково-практичних конференціях: VII Міжнародні педагогічно-мистецькі читання пам’яті професора О.П. Рудницької (Київ, 2010), “Хорове мистецтво України та його подвижники” (Дрогобич, 2011; Дрогобич, 2012); “Гуманістичні орієнтири мистецької освіти” (Київ, 2011); “Освоение и внедрение современных образовательных технологий в учебный процесс” (Таганрог, 2013); на *всеукраїнських* науково-практичних конференціях: V мистецько-педагогічні читання пам’яті професора О.П. Рудницької (Київ, 2007); “Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції” (Київ, 2009); “Культура і суспільство XXI століття: духовні, культурологічні, соціальні виміри” (Київ, 2010); “Формула творчості: теорія і методика мистецької освіти” (Луганськ, 2011); XI Педагогічно-мистецькі читання пам’яті професора О.П. Рудницької (Київ, 2013).

Публікації. Результати дослідження знайшли відображення в 12 одноосібних публікаціях автора, з них: 7 – у спеціалізованих фахових виданнях України з педагогіки, 1 – у міжнародних наукових виданнях та в методичних рекомендаціях для вчителів музики та студентів ВНЗ музично-педагогічного профілю.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел (255 найменувань, з них 9 іноземними мовами). Загальний обсяг тексту дисертації – 258 сторінок, з них – 189 сторінок основного тексту. Робота містить 22 таблиці, 5 рисунків, що разом з додатками становить 45 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір наукової проблеми, аргументовано її актуальність і ступінь розробленості, визначено мету, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано завдання роботи, окреслено методологічні та теоретичні основи дисертації, висвітлено наукову новизну, практичну значущість дослідження, наведено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У **першому розділі** – “*Теоретичні основи дослідження феномену слухової уваги*” – розглянуто феномен “увага” у фізіологічному, психологічному та педагогічному аспектах, висвітлено різні погляди щодо його визначення; визначено сутність та структуру поняття “слухова увага молодших школярів у музичній діяльності”, розкрито основні функції слухової уваги, досліджено чинники актуалізації її видів та властивостей у молодших школярів.

У розробці підходів до формування слухової уваги молодших школярів особливої значимості набувають висновки вчених про увагу як інтегральне психічне явище, як невід’ємну складову всіх психічних процесів, про її глибокий зв’язок з усіма пізнавальними процесами, про увагу як засіб регулювання та контролю у мисленневих процесах та як обов’язкову умову продуктивності у всіх видах діяльності.

Слухова увага молодших школярів у музичній діяльності розглядається нами як процес та результат налаштування на сприймання музичних явищ, що виявляється у здатності до зосередження на їх звучанні та художньо-змістовній сутності. Слухова увага молодших школярів виявляється у слуханні, виконанні музики та елементарній творчості, що сприяє аналізу звукової інформації, контролю та регуляції музичної діяльності в цілому.

Ґрунтуючись на наукових висновках психологів та практичних здобутках педагогів-музикантів, ми вважаємо доцільним визначити **структуру** слухової уваги молодших школярів як єдність наступних властивостей – *концентрації, стійкості, вибірковості, розподілу, переключення, обсягу*. Компоненти слухової уваги у молодших школярів мають наступне змістове наповнення: *концентрація* – характеризує міру інтенсивності зосередження учнів на окремих музичних елементах чи звучанні музики у цілому; *стійкість* – визначає тривалість слухового зосередження учнів на музичному звучанні і виявляється у відсутності відволікань у процесі вслуховування; *вибірковість* – свідчить про свідоме виокремлення з цілісного звучання елементів, які відповідають попередньо визначеним ознакам; *розподіл* – свідчить про здатність учнів до диференційованості сприймання музичного звучання та контролю власного виконання у групових формах діяльності; *переключення* – характеризує зміну слухового спрямування школярів з одного музичного явища на інший; *обсяг* – свідчить про кількість музичних об’єктів, які учень чує та усвідомлює одночасно, з достатньою чіткістю у найкоротший час.

Функціями слухової уваги визначено мотиваційно-пошукову, контрольну-оцінну, регулятивно-коригуючу.

Мотиваційно-пошукова – полягає у здійсненні пошуку та відбору музичних об'єктів для слухання та виконання відповідно до мети завдання чи змісту діяльності.

Контрольно-оцінна – спрямована на здійснення контролю та оцінки продукту музично-слухової діяльності за допомогою зовнішнього акустичного зворотного зв'язку. Дана функція забезпечує: а) зіставлення результатів музично-виконавської діяльності з еталоном; б) оцінювання відповідності пошуку музичних об'єктів до цілей завдання; в) оцінювання результатів музично-виконавської діяльності (доцільність вибору засобів музичної виразності, досягнення ансамблю – інтонаційного, ритмічного тощо).

Регулятивно-коригуюча – передбачає: а) здійснення аналізу продукту музично-слухової діяльності, зіставлення результатів музично-слухової діяльності з еталоном, виявлення невідповідності якого-небудь елемента, що складає процес і результат слухової діяльності, до даного взірця і внесення для його усунення необхідних змін; б) збереження слухової концентрації протягом потрібного, зокрема тривалого проміжку часу; в) регулювання оптимальної сили зосередження відносно ступеня складності завдання; г) здійснення саморегуляції слухової активності; д) забезпечення своєчасного реагування на помічені відволікання від заданої мети під час сприймання музики.

У **другому розділі** – “*Методичне забезпечення процесу формування слухової уваги молодших школярів на уроках музики*” – обґрунтовано педагогічні умови, розроблено методи та прийоми формування слухової уваги учнів молодшого шкільного віку, зазначено особливості їх застосування на різних етапах впровадження методики.

Педагогічними умовами, що сприяють організації процесу формування слухової уваги молодших школярів та досягненню її ефективності, визначено такі: урахування специфіки уваги молодших школярів, зумовленої віковими особливостями, своєчасна зміна видів музичної діяльності, забезпечення оптимального (доцільного) темпу проведення уроку, постійна підтримка зацікавленості учнів музичною діяльністю, забезпечення індивідуалізації та диференціації музичного навчання школярів.

Процес формування слухової уваги учнів передбачає застосування комплексу методів та прийомів.

Перший блок методів та прийомів спрямовано на активізацію *слухової передумови* учнів. Методи цього блоку застосовуються перед сприйманням та виконанням музики і мають забезпечувати вчасність цілеспрямованого активного слухання учнів, сприяти довольному налаштуванню слухової уваги школярів на потрібні музичні об'єкти. До них належать: *метод активізації музично-слухової готовності школярів до музичної діяльності*, що має на меті сприяти своєчасному включенню слухової уваги або переключенню її з попереднього виду музичної діяльності на наступний; *метод емоційного*

налаштування учнів на сприйняття образів певного настрою, який передбачає створення емоційно-збагаченої установки на емоційне й образне “проживання” музики, на уважне слухання шляхом введення молодших школярів в емоційно-образну атмосферу музичного твору відповідно до його образного змісту; метод спрямування слухової уваги учнів на стеження за розгортанням музичних образів, який має на меті вироблення у молодших школярів установки на стеження за звучанням музичних творів, сприятиме досягненню певної зорієнтованості музичного мислення молодших школярів. Даний метод реалізується через постановку запитань-завдань відповідно до музичного розвитку учнів певного віку, до наявного музично-слухового їх досвіду.

Застосування зазначених методів передбачає використання таких педагогічних прийомів, як: “слухання тиші”; “емоційне пригадування”; вступне слово; застосування дидактичних віршів (віршів-ознайомлень, віршів-пояснень, віршів-правил, віршів-загадок, віршів-тренінгів), дидактичних казок; спонукання до допомоги іншому; уявлення характеру художніх образів відповідно до запропонованої учителем назви цього твору тощо.

Другий блок методів та прийомів спрямовано на формування у школярів навичок активного слухання *упродовж* звучання музики. Головне завдання при цьому – сприяти формуванню здатності учнів до довільного концентрування уваги, досягнення її стійкості, розширення обсягу, активізації вибірковості, переключення та розподілу безпосередньо під час слухання музичних творів чи виконання пісень, поспівок. Другий блок включає три методи. Перший – *метод спонукання учнів до образного слуховідчуття та образного слухомислення під час слухання музичного твору* – передбачає формування в учнів дій “слухаю-відчуваю” та “слухаю-розумію”. Даний метод сприяє довільному фокусуванню слуховою увагою учнів широкого діапазону звукової палітри в єдності емоційного переживання музичного образу та аналізу засобів музичної виразності, які його втілюють. Другий – *метод спонукання учнів до слухового контролю (самоконтролю) за власною музично-виконавською діяльністю з метою її корекції* – спрямовано на опанування учнями діями контролю та самоконтролю під час співу та їх застосування для досягнення чистоти інтонування, а також ритмічної, динамічної, тембральної злагодженості виконання всіх учасників. Третій – *метод спонукання учнів до слухового контролю (самоконтролю) за власною музично-творчою діяльністю з метою її корекції* – має на меті формування у школярів навички цілеспрямованого слухового спостереження за процесом і результатом творчого створення власних зразків. Впровадження даного методу викликане необхідністю формування вміння вчасно розподіляти слухову увагу між музично-слуховими уявленнями молодших школярів та результатами їх музичної творчості.

Застосування зазначених методів передбачає використання таких педагогічних прийомів, як: крокування під музику; зображення напрямку руху мелодії, стеження за нотним записом мелодії; застосування пластичних рухів,

«гри» на уявних музичних інструментах під час слухання музичних творів; використання кольорових карток для здійснення дії контролю інтонації у співі; створення малюнків на основі прослуханої музики тощо.

Зважаючи на вікові особливості молодших школярів, методи та прийоми другого блоку доцільно застосовувати у формі дидактично-ігрових вправ (“Луна”, “Сходинок”, “Музичний світлофор”, “Жива гама”, “Музичний діалог”, “Хто найуважніший”, “Ритмічна естафета”, “Впізнайте голос” тощо).

Третій блок методів та прийомів спрямовано на розвиток слухацької рефлексії учнів. Спонування молодших школярів до аналізу результатів власного слухового зосередження *після* слухання та виконання музики дає їм змогу виявити якість та результативність вслуховування, виявити неточності у виборі об’єктів слухового спрямування чи визнати відсутність вчасного слухового зосередження на музичних явищах. Таким чином здійснюється вплив на особливості включення властивостей слухової уваги та їх регулювання в подальшому, вдосконалюється рівень музично-слухових навичок. До групи даного блоку належать методи *проведення аналізу-інтерпретації та оцінювання музичних творів, спонування учнів до слухової рефлексії у процесі музичного сприймання, спонування учнів до аналізу та оцінювання результатів виконавської діяльності однокласників і власної виконавської діяльності.*

Застосування зазначених методів передбачає використання таких *педагогічних прийомів*, як: залучення учнів до відбору кращого музичного зразка чи такого музичного зразка, який би відповідав визначеним параметрам; спонування дітей до оцінювання елементів власного співу та співу однокласників; спонування до постановки запитань до однокласників; застосування взаємоконтролю виконуваних вправ-завдань, створених учнями; спонування до часткового коментування учнями якості музично-виконавської діяльності однокласників; акцентуація вчителем досягнення школярем успіху в музичній діяльності; використання таблиць емоційних характеристик; використання навчальних карток різного типу – кольорових карток, які застосовуються у завданнях на рефлексію емоційного стану, карток для здійснення дії контролю (самоконтролю) у співі, карток із зображенням музичних інструментів.

Формування слухової уваги молодших школярів має відбуватися протягом трьох етапів, які відповідають періоду навчання учнів з першого по четвертий клас і характеризуються певними цілями і завданнями, особливостями змісту навчальної роботи зі школярами.

Перший (мотиваційно-підготовчий) етап охоплює період навчання учнів першого класу, триває один рік. Метою даного етапу є формування первинних слухацьких навичок школярів, розвиток мотивації досягнення результативності та успіху в музичній діяльності. Завданнями цього етапу є:

- збільшення внутрішньої музичної мотивації школярів щодо активної участі в різних видах музичної діяльності (спонування до виникнення

нових мотивів, зокрема, мотивації самовдосконалення, що спонукатиме до уважного вслуховування);

- спонукання учнів до свідомого (довільного) спрямування слухової уваги на визначені вчителем музичні об'єкти;
- активізація стану слухової готовності та установки учнів на стеження за звучанням музичної тканини;
- сприяння розвитку слухових дій учнів “слухаю-відчуваю” та “слухаю-розумію”, образного слуховідчуття.

Слухову увагу школярів на даному етапі має організовувати вчитель, визначаючи об'єкти слухового спрямування, спонукаючи учнів до емоційного відгуку на музику під час слухання та до наслідування дій вчителя в музично-виконавській діяльності. На цьому етапі важливо опікуватися підвищенням емоційної насиченості завдань, підтримувати у школярів зацікавленість та інтерес до музичних занять, створювати атмосферу захопленості процесом музичної діяльності.

Другий (керовано-розвивальний) етап охоплює період навчання учнів у другому та третьому класах, триває два роки. Метою даного етапу є вдосконалення у школярів умінь активного вслуховування, частково-самостійне спрямування слухової уваги на музичні явища, забезпечення результативності учнів у виконанні завдань, пов'язаних із сприйманням та виконанням музики. Завданнями цього етапу є:

- спонукання учнів до слухового контролю та самоконтролю за власною музично-виконавською діяльністю на музичних об'єктах, коротких за тривалістю;
- розвиток вміння цілеспрямованого вибору звукових об'єктів та вчасного спрямування на них слухової уваги;
- розвиток вміння виокремлювати новий музичний об'єкт (визначений вчителем чи самостійно) та свідомо зосереджувати на ньому слухову увагу;
- розвиток вміння розподіляти слухову увагу на дві музичні лінії та джерела звуку, на емоційну складову та засоби музичної виразності;
- розвиток навичок самоконтролю стану власної слухової зосередженості, самоконтролю одного з елементів власного співу.

Головна увага на другому етапі має приділятися диференційованому вибору завдань, які б враховували індивідуальні особливості учнів щодо їх спроможності довільно та вчасно зосереджувати слухову увагу на потрібному музичному об'єкті. У процесі сприймання та виконання музики передбачається збільшення тривалості музичного звучання, створення в учнів установки на втримання слухової уваги протягом потрібного часу, включення як наслідувальних, так і частково-самостійних слухових дій учнів, спонукання учнів до самооцінювання мікроетапів власної роботи, виконання учнями завдань творчого характеру, дозування розумового напруження, встановлення

оптимальних зв'язків між емоційним сприйманням звучання музики та усвідомленням ролі засобів музичної виразності.

Третій (самостійно-регулювальний) етап охоплює період навчання учнів у четвертому класі. Педагогічною метою даного етапу є здатність учнів до рефлексивного оцінювання наявності слухової уваги, оперування навичками довільного вслуховування. Завданнями цього етапу є:

- спонукати учнів до усвідомлення, аналізу та оцінювання міри власного вслуховування у процесі музичної діяльності;
- спонукати школярів до контролю та адекватного самооцінювання результатів власної музично-виконавської діяльності;
- продовжувати формувати властивості слухової уваги учнів під час практичного оволодіння музично-слуховими діями, серед яких: а) розвиток вміння вибору звукових об'єктів самостійно чи з мінімальним впливом вчителя, б) розвиток вміння вчасно виокремлювати слуховою увагою новий музичний об'єкт (визначений вчителем чи самостійно), в) розвиток вміння виявляти неточності у виборі об'єктів слухового спрямування та відсутність уважного вслуховування в музику, г) розвиток вміння розподіляти слухову увагу на дві музичні лінії та джерела звуку, на емоційну складову та засоби музичної виразності, д) розвиток слухового контролю та самоконтролю на музичних об'єктах, довгих за тривалістю, у власній музично-виконавській діяльності самоконтролю двох і більше елементів власного співу.

Розроблені методи та прийоми застосовуються на всіх етапах, проте потребують від учнів складніших чи простіших дій, відрізняються складністю завдань, ступенем самостійності школярів. На кожному з етапів мають місце розроблені педагогічні умови.

У **третьому розділі** – “*Зміст і організація дослідно-експериментальної роботи з формування слухової уваги учнів молодших класів*” – обґрунтовано критерії сформованості слухової уваги молодших школярів, викладено організацію проведення і результати констатувального та формувального експериментів.

Метою констатувального експерименту було визначення стану сформованості слухової уваги молодших школярів на уроках музики за наступними, розробленими у процесі дослідження **критеріями і показниками**:

- міра **інтенсивності зосередження** на музичних елементах чи звучанні музики у цілому. *Показники*: яскравість мимічних та пантомімічних виявів під час слухання чи виконання музики; характер реакції на сторонні фактори;
- міра здатності до збереження **стійкості** слухової уваги у процесі музичної діяльності, яка свідчить про тривалість цілеспрямованого втримання слухової активності під час звучання музики. *Показники*: відсутність в учнів відволікань під час сприймання та виконання музики протягом тривалого часу; спроможність довільного цілеспрямованого втримання слухової активності від початку до кінця слухання чи виконання музичного твору;

- міра здатності до **вибірковості** звукових явищ, які відповідають попередньо визначеним ознакам. *Показники:* уміння цілеспрямованого вибору попередньо означених музичних явищ (звуку, фрагменту музичного твору, певного засобу музичної виразності, здатність почути у знайомій мелодії навмисно створені вчителем зміни ритму, темпу, звуковисотності тощо); вчасне реагування на виокремлений слуховою увагою музичний об'єкт (підняття руки, підняття картки в момент його звучання); вияв реакції щодо чистоти інтонування окремого звука, мотиву чи поспівки у власному співі;

- міра здатності до **розподілу** слухової уваги під час слухання чи виконання музики, що виявляє спроможність учнів до одночасного усвідомлення та контролю двох і більше музичних явищ у процесі сприймання та виконання музики. *Показники:* уміння диференціювати музично-звуковий потік (на засоби музичної виразності, емоційну образність тощо); спроможність до самоконтролю та адекватної самооцінки власної виконавської діяльності у колективних формах музикування; спроможність чути два і більше музичних явища, оцінювати їх якість під час власного виконання та виконання однокласників;

- міра здатності до **переключення** слухової уваги з одного музичного об'єкту на інший, що визначає гнучкість спрямування слухової уваги на інші музичні явища при зміні цілей слухання. *Показники:* уміння спрямовувати слухову увагу на новий музичний об'єкт (звук, музичну фразу, твір чи його фрагмент) в межах одного виду музичної діяльності; уміння спрямувати слухову увагу на іншу форму діяльності (зміна слухання музики на самоконтроль власної виконавської діяльності);

- ступінь широти **обсягу** слухової уваги, що характеризує спроможність одночасно чути і визначати певну кількість джерел звучання. *Показники:* спроможність визначати склад виконавців у процесі звучання хорової музики; спроможність визначати склад музичних інструментів у процесі звучання інструментальної музики.

На основі визначених критеріїв та показників було змодельовано три рівні сформованості слухової уваги учнів молодших класів: низький, середній, високий.

До *низького рівня* сформованості слухової уваги слід відносити школярів, які не виявляють здатності до інтенсивності зосередження на музичному звучанні, здатності до стійкості, вибірковості, переключення, розподілу слухової уваги, що виявляється у відволіканнях, відсутності зацікавлення процесом музично-слухової діяльності та її низькій результативності, відсутністю довільного слухового спрямування на звучання, яскраво виражених рухових реакціях на сторонні відволікаючі фактори, неспроможністю самостійно виявити порушення ритмічного чи звуковисотного компонентів музичного твору, неадекватній самооцінці чистоти інтонування, у неспроможності під час власної виконавської діяльності одночасно слухати і контролювати власне виконання та узгоджувати його з іншими учасниками

спільної музично-виконавської діяльності, у неспроможності під час слухання музичного твору одночасно слідкувати за розвитком музичного образу та характерними компонентами музичної мови твору. Обсяг слухової уваги характеризується обмеженістю (виявлення труднощів у визначенні складу виконавців музики).

Середній рівень сформованості слухової уваги молодших школярів на уроках музики характеризується обмеженою, фрагментарною здатністю до інтенсивності зосередження на музичному звучанні, до стійкості, вибіркості, переключення, розподілу слухової уваги, обмеженим обсягом. Учні даної групи характеризує періодична інтенсивність вслуховування, наявність відволікань, невпевненість під час відбору потрібного музичного явища (можливі часткова невідповідність даного пошуку поставленим завданням, пошук музичного явища з допомогою вчителя). Результативність виконаних завдань учнів нижча в порівнянні з групою високого рівня, що виявляється у здатності учнів характеризувати музичний твір лише частково, у неадекватності оцінки власного виконання пісні чи поспівки. У завданнях на визначення самооцінки власної чистоти інтонування учні виявляють сумнів чи неадекватно оцінюють власний спів, демонструють недостатнє вміння одночасно слухати і контролювати власне виконання і узгоджувати його з іншими учасниками спільної музично-виконавської діяльності, допускаються незначних помилок у визначенні складу виконавців музичного твору.

Високий рівень сформованості слухової уваги у молодших школярів характеризується високим ступенем інтенсивності зосередження на музичному звучанні, здатністю до стійкості, вибіркості, переключення, розподілу слухової уваги, широтою обсягу. Учні даної групи характеризує цілеспрямованість та висока активність музично-слухової діяльності, її продуктивність, вміння зосередитися на слуханні музичного твору від початку до кінця, відсутність відволікань та рухових реакцій на сторонні відволікаючі фактори під час музичного звучання, спроможність спостерігати за розвитком музичного образу при одночасному виокремленні з музично-звукового потоку найбільш характерних для розкриття музичного образу засобів музичної виразності. Школярі, віднесені до цього рівня, виявляють вміння правильно визначати склад виконавців музичного твору, аналізувати музичні твори, адекватно оцінювати власну виконавську діяльність, контролювати досягнення єдності інтонаційно-ритмічної точності з художньо-образним відтворенням, виявляють спроможність до самоконтролю та адекватної самооцінки власної виконавської діяльності у завданнях, які передбачають досягнення ансамблю.

Згідно з критеріями та показниками було проведено *констатувальне діагностування* сформованості слухової уваги учнів 4-х класів, у процесі якого було застосовано розроблений діагностичний комплекс завдань, спрямованих на виявлення рівня сформованості властивостей слухової уваги під час сприймання музики, під час співу, створення інструментальних супроводів, у процесі виконання завдань, що передбачали вчасність реагування на зміни

ритмічного та мелодичного рисунку. Використовувалися методи педагогічного спостереження за ходом музично-навчального процесу, бесіди, опитування, аналізу результатів виконання учнями різноманітних завдань, аналізу виконавської діяльності в групових та індивідуальних формах.

Якісна та кількісна обробка результатів констатувального експерименту засвідчила, що високий рівень сформованості слухової уваги притаманний лише 3,8 % (6 школярів). Середній рівень виявлено у 38,6 % (59 учнів), низький – у 57,6 % (88 школярів). Здійснена діагностика свідчить про те, що даний стан загалом не відповідає вимогам щодо слухового музичного розвитку учнів початкових класів. Крім того, з'ясувалося, що рівень сформованості слухової уваги є взаємозалежним з розвитком музичного мислення, музичного слуху, навичок сприймання та виконання музики.

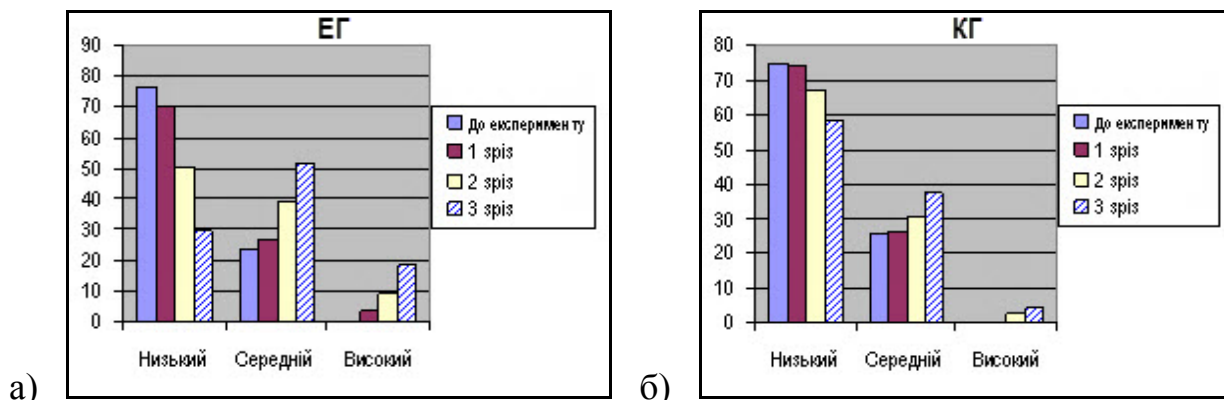
Метою *формувального експерименту* є перевірка ефективності змодельованої методики формування слухової уваги молодших школярів. Для цього було створено дві групи учнів, вирівняні за кількістю та початковим рівнем сформованості слухової уваги – експериментальну (ЕГ) і контрольну (КГ). У першій (експериментальній) групі педагогічний вплив здійснювався відповідно до розробленої методики, в другій (контрольній) – за традиційною методикою. У експерименті взяли участь 232 учня.

У результаті формувального експерименту було підтверджено ефективність змодельованої методики формування слухової уваги учнів молодших класів. Встановлено доцільність поетапного формування слухової уваги молодших школярів на уроках музики, виявлено ефективність запропонованих педагогічних умов на кожному з етапів, доведено методичну доцільність розроблених навчальних завдань, які збільшують в учнів тривалість втримання слухової уваги на музичному звучанні, розвивають у них здатність до розподілу, вибірковості, спонукають до вчасного переключення та збільшення широти обсягу слухової уваги.

Перебіг формувального експерименту засвідчив, що на кожному з його етапів здійснювався вплив на розвиток функцій слухової уваги. Так, на мотиваційно-підготовчому етапі під дією педагогічного впливу переважав розвиток мотиваційно-пошукової функції слухової уваги учнів, під час керовано-розвивального етапу в процесі педагогічної взаємодії вчителя та школярів результативним виявився розвиток контрольної-оцінної функції слухової уваги. На третьому, самостійно-регульовальному етапі значного розвитку отримала регулятивно-коригуюча функція слухової уваги.

Для визначення ефективності запропонованої методики було проведено контрольні та підсумкове діагностування рівнів сформованості слухової уваги молодших школярів у ЕГ та КГ. Підсумковий зріз констатувального експерименту засвідчив, що низький рівень сформованості слухової уваги у КГ становить 58,3 %, в ЕГ – 29,7 %; середній рівень у КГ склали 37,4 %, в ЕГ – 51,7 %; високий рівень у КГ становить 4,3 %, в ЕГ – 18,6 %.

Динаміку формування слухової уваги молодших школярів експериментальної та контрольної групи представлено графічно на рисунку 1.

Рис. 1. Динаміка формування слухової уваги молодших школярів: а) експериментальної групи; б) контрольної групи (у %)

Для з'ясування репрезентативності отриманих у результаті формувального експерименту даних було сформульовано статистичні гіпотези, здійснено перевірку їх істинності за допомогою статистичного критерію Фішера (кутове перетворення φ), застосування якого дозволило оцінити ймовірність відмінностей між двома вибірками та зафіксувати ефективність впливу розробленої методики формування слухової уваги учнів молодших класів.

Отже, отримані результати свідчать про успішну апробацію та ефективність розробленої методики і поетапної організації процесу формування слухової уваги молодших школярів на уроках музики.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні представлено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення проблеми формування слухової уваги молодших школярів на уроках музики. Проведене дослідження та виконання всіх поставлених завдань дає підстави зробити такі висновки:

1. Узагальнення результатів теоретичного аналізу наукових джерел та практики навчання музики в школі дало можливість виявити недостатню теоретичну розробленість проблем визначення специфіки та функцій слухової уваги молодших школярів, педагогічних умов, методів та прийомів її формування, не з'ясовано можливості уроків музики у формуванні слухової уваги учнів початкової школи.

2. На основі аналізу психолого-педагогічної та музикознавчої літератури конкретизовано сутність поняття “слухова увага молодших школярів у музичній діяльності”, яке розглядається нами як процес та результат налаштування на сприймання музичних явищ, що виявляється у здатності до

зосередження на їх звучанні та художньо-змістовній сутності. Слухова увага молодших школярів виявляється у слуханні, виконанні музики та елементарній творчості, що сприяє аналізу звукової інформації, контролю та регуляції музичної діяльності в цілому.

Структуру слухової уваги молодших школярів утворює взаємозв'язок її властивостей, до яких відносимо концентрацію, стійкість, вибірковість, розподіл, переключення, обсяг, на рівень сформованості яких впливають вікові та індивідуальні особливості, досвід музичної діяльності молодших школярів. Встановлено, що слухова увага у різних видах музичної діяльності виконує мотиваційно-пошукову, контрольну-оцінну та регулятивно-коригуючу функції, які взаємодіють між собою.

3. Критеріями сформованості слухової уваги молодших школярів на уроках музики визначено: міру інтенсивності зосередження на музичних елементах чи звучанні музики у цілому; міру здатності до збереження стійкості слухової уваги у процесі музичної діяльності; міру здатності до вибірковості звукових явищ, які відповідають попередньо визначеним ознакам; міру здатності до розподілу слухової уваги на два і більше музичних явищ у процесі слухання та виконання музики; міру здатності до переключення з одного музичного об'єкту на інший; а також широту обсягу слухової уваги. Відповідно до критеріїв розроблено показники означеного феномену. Змодельовано три рівні сформованості слухової уваги молодших школярів у музичній діяльності: низький, середній, високий.

4. Розроблено методику формування слухової уваги молодших школярів на уроках музики, яка передбачає залучення учнів до активної участі у різних видах музичної діяльності з метою формування властивостей досліджуваного явища. Комплексність запропонованої методики забезпечено системою взаємопов'язаних педагогічних умов, методів, прийомів, організаційних форм, етапів, способів моніторингу результативності методики.

Ефективність формування слухової уваги молодших школярів забезпечується дотриманням таких педагогічних умов: урахування специфіки уваги молодших школярів, зумовленої віковими особливостями; своєчасна зміна видів музичної діяльності; забезпечення оптимального (доцільного) темпу проведення уроку; постійна підтримка зацікавленості учнів музичною діяльністю; забезпечення індивідуалізації та диференціації музичного навчання школярів.

Процес формування слухової уваги учнів на уроках музики передбачає використання трьох блоків методів. Перший блок методів спрямовано на налаштування слухової передувати школярів, другий – зорієнтовано на спонукання учнів до довільної регуляції слухової уваги у процесі активного вслуховування в музичні явища, третій – передбачає залучення учнів до аналізу результатів власного слухового зосередження.

Результативність методики підтверджується успішністю виконання учнями розроблених діагностичних завдань, згрупованих за видами музичної

діяльності й спрямованих на виявлення рівнів сформованості властивостей слухової уваги школярів.

5. Експериментально доведено, що ефективність формування слухової уваги молодших школярів на уроках музики залежить від поетапної організації навчальної діяльності: перший етап (*мотиваційно-підготовчий*) зорієнтовано на створення атмосфери захопленості музичною діяльністю, на виникнення в учнів мотивації досягнення успіху; другий етап (*керовано-розвивальний*) передбачає вдосконалення у школярів здатності до свідомого контрольованого спрямування слухової уваги на визначені вчителем музичні об'єкти, розвиток навичок самоконтролю власної слухової зосередженості, самооцінювання результатів власної музично-слухацької діяльності; третій етап (*самостійно-регулювальний*) спрямовано на формування самостійності учнів у пошуку та відборі об'єктів слухової уваги під час слухання та виконання музики, залучення учнів до самоконтролю та самооцінювання результатів власної музично-виконавської діяльності (при мінімальному впливі вчителя).

6. Результати математичної та статистичної обробки даних формувального експерименту підтвердили ефективність розробленої методики, що виявилася у якісній позитивній динаміці рівневих показників слухової уваги молодших школярів в експериментальній групі. Підсумковий зріз констатувального експерименту засвідчив, що в експериментальній групі низький рівень становив 29,7 % (натомість, у КГ – 58,3 %), середній – 51,7 % (у КГ – 37,4 %), високий – 18,6 % (у КГ – лише 4,3 %).

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. Подальшої розробки потребують питання формування слухової уваги учнів основної школи, формування слухової уваги учнів у позашкільній музичній діяльності, підготовка майбутніх учителів до формування слухової уваги школярів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. *Миколінська С.І.* Слухова увага як психолого-педагогічна проблема / Миколінська С.І. // Наукові записки: [зб. наук. статей]. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – Вип. LXXI (71). – С. 112 – 117. – (Серія педагогічні та історичні науки).
2. *Миколінська С.І.* Сутність та зміст слухової уваги в музичній діяльності / Світлана Миколінська // Науковий Вісник Чернівецького університету: Педагогіка та психологія.– Чернівці: ЧНУ, 2009. – Вип. 491. – С. 56 – 64.
3. *Миколінська С.І.* Дослідження проблеми слухової уваги в теорії і методиці навчання музики / Миколінська С.І. // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – Вип. 10 (15) – С. 57 – 62.
4. *Миколінська С.І.* Критерії, показники та рівні сформованості музично-слухової уваги в учнів молодших класів / С.І. Миколінська // Вісник

Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка (Педагогічні науки). – Луганськ: ЛНУ, 2011. – Ч. II. – № 7 (218). – С. 105 – 110.

5. *Миколінська С.І.* Педагогічні умови формування музично-слухової уваги молодших школярів / Світлана Миколінська // Молодь і ринок. – № 10. – 2011. – С. 155 – 159.

6. *Миколінська С.І.* Структура та функції слухової уваги в музичній діяльності / Миколінська С.І. // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: зб. матеріалів IV Міжнародної наук.-практич. конф. “Гуманістичні орієнтири мистецької освіти” (Київ, 27-29 квітня 2011 р.). – Вип. 11 (16). – К.: НПУ, 2011. – С. 156 – 159.

7. *Миколінська С.І.* Методи і прийоми спонукання молодших школярів до свідомого регулювання музично-слухової уваги / Світлана Миколінська // Молодь і ринок. – № 9. – 2012. – С. 141–145.

8. *Миколинская С.И.* Особенности проведения диагностики слухового внимания учащихся младших классов на уроках музыки / Миколинская С.И. // Освоение и внедрение современных образовательных технологий в учебный процесс: сб. материалов IV Межд. науч.-практ. конф. (Россия, Таганрог, 27 февраля 2013 г.) / [науч. ред.: д.пед.н., проф. С.П. Акунин]. – М.: Спутник, 2013. – С. 129 – 132.

9. *Миколінська С.І.* Розвиток творчої активності молодших школярів на музичних заняттях / Миколінська С.І. // Науково-дослідна діяльність молодих вчених: особливості підготовки майбутнього вчителя: матеріали звітної наук.-практ. конф. (Київ, 19-20 травня 2003 р.) / укл. П.В.Дмитренко [та ін.]. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2003. – С. 165 – 169.

10. *Миколінська С.І.* До проблеми розвитку уваги у молодших школярів / С.І.Миколінська // Теоретичні та методичні засади неперервної освіти: зб. матеріалів наук.-практ. семінару. – Чернівці: Зелена Буковина, 2008. – С. 226–229.

11. *Миколінська С.І.* Слухова увага як складова формування музичної культури особистості / Світлана Миколінська // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції: зб. матеріалів XII Всеукр. наук.-практ. конф.; у 2-х т. [редкол.: І.І. Тимошенко та ін.]. – К.: Європейський університет, 2009. – Т.І (1). – С. 157 – 159.

12. *Миколінська С.І.* Особливості формування слухової уваги у молодших школярів на уроках музики: [методичні рекомендації] / Миколінська С.І. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2013. – 54 с.

АНОТАЦІЇ

Миколінська С.І. Методика формування слухової уваги молодших школярів на уроках музики. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика музичного навчання. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2013.

Дисертацію присвячено розробці та науковому обґрунтуванню методики формування слухової уваги молодших школярів на уроках музики. Проаналізовано стан даної проблеми у науковій літературі, у теорії та практиці музичної освіти, конкретизовано сутність поняття «слухова увага молодших школярів у музичній діяльності», визначено її компонентну структуру, уточнено функції слухової уваги в музичній діяльності молодших школярів.

У дослідженні розроблено критерії, показники та рівні сформованості слухової уваги молодших школярів; створено діагностичний комплекс для визначення стану сформованості досліджуваного феномену в учнів початкової школи.

У дисертації розроблено цілісну поетапну методику формування слухової уваги молодших школярів на уроках музики, яка передбачає залучення учнів до активної участі в різних видах музичної діяльності з метою формування властивостей досліджуваного феномену: концентрації, стійкості, вибірковості, розподілу, переключення, обсягу. Результативність запропонованої методики виявилась у позитивній динаміці рівнів сформованості слухової уваги учнів експериментальної групи порівняно з контрольною.

Ключові слова: слухова увага; концентрація, стійкість, вибірковість, розподіл, переключення, обсяг слухової уваги; методика формування слухової уваги молодших школярів.

Миколинская С.И. Методика формирования слухового внимания младших школьников на уроках музыки. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика музыкального обучения. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2013.

Диссертация посвящена проблеме формирования слухового внимания учащихся младшего школьного возраста на уроках музыки.

Слуховое внимание младших школьников в музыкальной деятельности рассматривается нами как процесс и результат настройки на восприятие музыкальных явлений, что проявляется в способности к сосредоточению на их звучании и художественно-содержательной сущности. Слуховое внимание младших школьников проявляется в слушании, исполнении музыки и элементарном творчестве, способствуя анализу звучащей информации, контролю и регуляции музыкальной деятельности в целом.

Структуру слухового внимания младших школьников составляют концентрация, устойчивость, избирательность, распределение, переключение, объем, которые являются компонентами изучаемого феномена. Установлено, что слуховое внимание в различных видах музыкальной деятельности выполняет мотивационно-поисковую, контрольно-оценочную и регулирующе-корректировочную функции.

В ходе исследования были разработаны критерии сформированности слухового внимания младших школьников на уроках музыки: степень интенсивности сосредоточения на музыкальных элементах или звучании музыки в целом; степень удержания устойчивости слухового внимания в процессе музыкальной деятельности; мера способности к избирательности звуковых явлений, которые соответствуют ранее заданным критериям; способность распределения слухового внимания на два или более музыкальные явления в процессе слушания и исполнения музыки; интенсивность переключения с одного музыкального объекта на другой; а также широта объема слухового внимания. Исходя из критериев, были разработаны показатели изучаемого феномена.

Смоделированы три уровня слухового внимания младших школьников в музыкальной деятельности: низкий, средний, высокий, которые отличаются разной степенью целенаправленной слуховой активности младших школьников.

В диссертации разработан диагностический комплекс заданий для определения состояния сформированности исследуемого феномена у школьников начальной школы, а также разработана целостная поэтапная методика формирования слухового внимания младших школьников на уроках музыки. Комплексность предлагаемой методики представлена системой взаимосвязанных педагогических условий, методов, приёмов, способов контроля результативности методики.

Эффективность формирования слухового внимания младших школьников обеспечивается созданием таких педагогических условий: своевременная смена музыкальной деятельности; обеспечение оптимального темпа проведения урока; учёт специфики внимания младших школьников, обусловленной возрастными особенностями; постоянная поддержка заинтересованности учеников музыкальной деятельностью; обеспечение индивидуализации и дифференциации музыкального обучения школьников.

Процесс формирования слухового внимания учащихся в музыкальной деятельности предполагает использование трех блоков методов. Первый блок методов направлен на настройку слухового предвнимания школьников, второй – направлен на произвольную регуляцию слухового внимания в процессе активного слушания, третий включает в себя анализ учащимися результатов собственного слуховой сосредоточенности.

Эффективность формирования слухового внимания младших школьников на уроках музыки зависит от поэтапной организации учебной деятельности. Первый этап (мотивационно-подготовительный) направлен на создание атмосферы заинтересованности музыкальной деятельностью и мотивации достижения успеха; второй этап (управляюще-развиваемый) предполагает усовершенствование в учащихся способности направлять слуховое внимание на указанные учителем музыкальные явления, развитие навыков самоконтроля и самооценки результатов слуховой деятельности. Третий этап (самостоятельно-

регулирующий) направлен на формирование в учащихся самостоятельного отбора объектов слухового внимания во время слушания и исполнения музыки, привлекая школьников к самоконтролю и самооценке результатов собственной музыкально-исполнительской деятельности (при минимальном воздействии учителя).

Данные математической и статистической обработки доказывают эффективность разработанной методики, что проявляется в качественной позитивной динамике уровневых показателей слухового внимания младших школьников экспериментальной группы.

Ключевые слова: слуховое внимание; концентрация, устойчивость, избирательность, распределение, переключение, объём слухового внимания; методика формирования слухового внимания младших школьников.

S.I. Mykolinska. Methods of Forming the Auditory Attention of Primary School Children at the Music Lessons. – Manuscript.

The thesis for the Degree of Candidate of Pedagogical Sciences in speciality 13.00.02 – Theory and Methods of Musical Teaching. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2013.

Thesis is devoted to the development and the scientific explanation of the forming of auditory attention to primary school children at the music lessons. Analysis of the status of this problem in scientific literature, the theory and practice of music education, economical essence of concept «auditory attention in primary school children in musical activity», defined its component-based structure, the functions of auditory attention in the musical activities of primary school children.

The study developed criteria, indicators and levels of auditory attention to primary school children; creates a diagnostic complex to determine the condition of the researched phenomenon in primary school.

A coherent staged methods to primary school children at the music lessons is developed in this dissertation. The methods involves engaging schoolchildren in active participation in various types of musical activities with the aim of forming properties of the studied phenomenon: concentration, stability, selectivity, distribution, switching, and amount of auditory attention. The effectiveness of the proposed technique proved the positive dynamics of levels of auditory attention of primary school children of the experimental group comparing with the control.

Key words: auditory attention; concentration, stability, selectivity, distribution, switching, amount of auditory attention; method of forming of auditory attention to primary school children.